

Els versos del gegant Gerió en honor al príncep de Girona en un full volander

Text > PEP VILA, filòleg i historiador de la cultura

Fotos > ARXIU PEP VILA

L'any 1658, a fi de celebrar la naixença d'un nou príncep de Girona que amb versemblança identifiquem amb Felip Pròsper d'Habsburg (1657-1661), es van celebrar a la ciutat tres dies de festa amb la presència del gegant Gerió i la *gigantessa*. Aquest full volander anònim que s'hi va repartir proclamava, en llenguatge senzill, l'honor de ballar per al príncep nounat.

En molts moments de la nostra història, però especialment durant el Barroc, les elits polítiques, culturals i religioses van ajudar a crear instruments de dominació i de persuasió (poesia, teatre, sermonaris, músiques, festes públiques, etc.) adreçats a les classes populars per tal de formar una consciència i una psicologia col·lectiva. Era una pràctica més del poder. Durant aquesta època, que s'allargassa fins a la fi del segle XVIII, hi ha nombroses manifestacions de l'anomenada «cultura efímera»: arcs de triomf, cadafals, altars simbòlics, proclames, tot amb un afany propagandístic i escenogràfic d'exaltació de la monarquia absoluta, la proclamació d'un sant per part de l'església contrareformista, la celebració d'una victòria civil o militar, la naixença o la mort d'un personatge reial, l'entrada solemne d'una autoritat, etc. També es treballava per visualitzar els aspectes col·lectius i visibles de la fe. D'aquesta manera es generalitzava la difusió dels valors dels dominants sobre els domi-

nats. Com deia l'historiador francès Robert Muchembled, llavors hi havia moltes més barreres entre classes; en un espai determinat coexistien nivells socials i culturals diversos. Calia treballar, des de molts àmbits, per escurçar distàncies, per alienar consciències humanes, salvaguardar els interessos del grup i de la tradició. Les corones

festives i fúnebres tractaven, essencialment, d'exaltar proclamacions, noces, naixements de prínceps, visites reials, diades de dol, etc.

Aquest full volander que a continuació llegireu, anònim, sense data ni peu d'impremta (un dels pocs que ens han arribat, atès el seu caràcter de peça efímera), patrocinat per la monarquia

>> Felip Pròsper d'Àustria, príncep de Girona, pintat per Diego Velázquez.

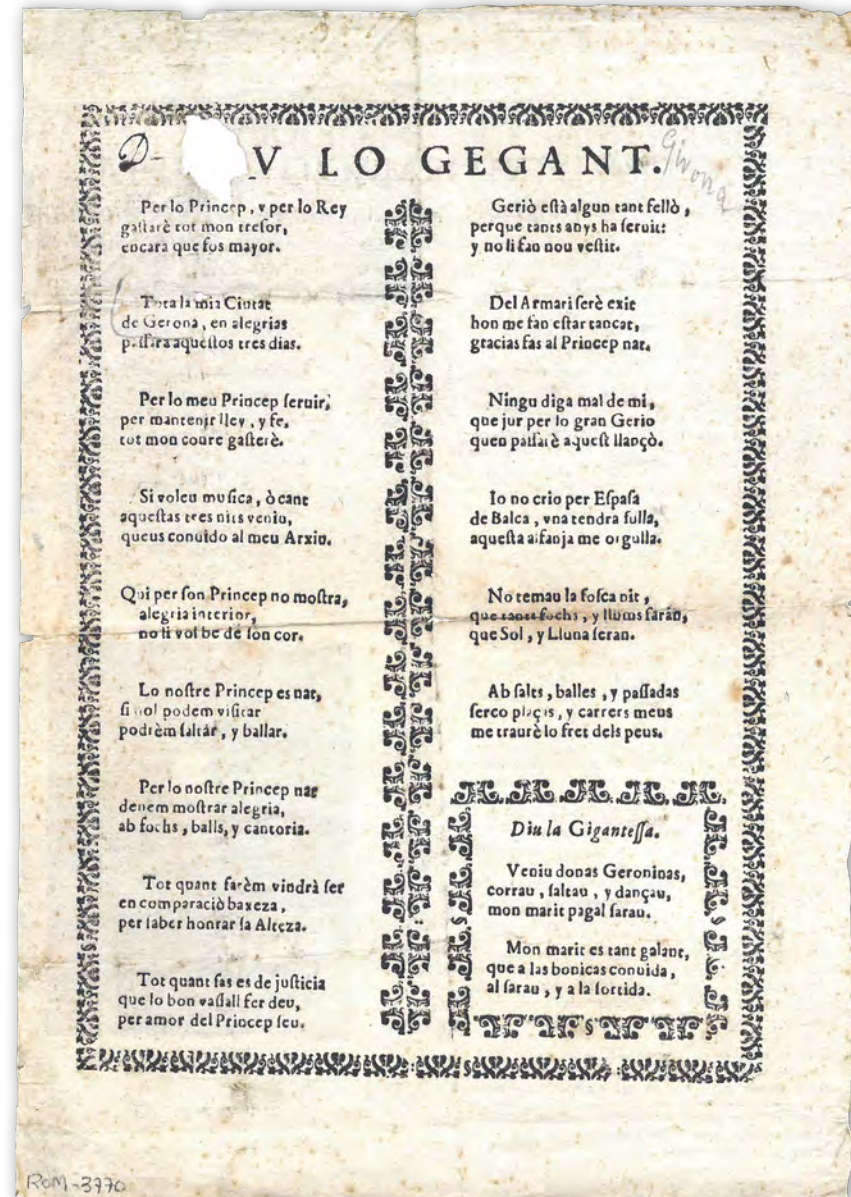

espanyola com un nou model de comunicació de masses, mostra els gustos i els interessos de les classes que manaven perquè el poble acceptés els seus propòsits i entrar millor així en el seu sistema de valors, creences i tradicions. La poesia senzilla i de circumstàncies era una bona eina, un gènere adequat per vehicular missatges d'interès per a la col·lectivitat. És un exemple de la cultura difosa per la imatgeria popular de canya i de cordill. De fulls com aquests, n'hi ha ben pocs. Han desaparegut per la fragilitat de l'embolcall, sotmès a moltes pressions i descures. És una passa de gegant, un signe de progrés, la conservació d'aquest *paper* tan singular.

El príncep de Girona

En aquest cas, es tractava de celebrar festivament la naixença d'un príncep de Girona, possiblement un dels fills de Felip IV d'Espanya i Marianna d'Àustria. Nascut l'any 1657, se'n celebraren les festes un any després (1658). Era el seu tercer fill, el primer mascle. Es van fer tres dies de festa en els quals hi hagué un ofici solemne amb sermó a l'església de Sant Feliu, amb la presència de ministrils i confraries, banderes i domassos pels carrers; balls, lluminàries, desfilades, alegries diverses, aclamacions i cànctics. No deixava de ser una altra estratègia d'aculturació. El títol de príncep de Girona, un dels del successor al setial de la Corona d'Aragó, juntament amb els de duc de Montblanc, comte de Cervera i senyor de Balaguer, té una història llarga i complexa. Vegeu-ne el panorama en el llibre col·lectiu *El príncep de Girona* (Girona, Gòthia, 1982). Llavors la ciutat de Girona no arribava als quatre mil habitants. Havia estat molt castigada pels estralls de la Guerra de Separació. Joan Busquets i Antoni Simon han estudiat la ciutat a *Girona al segle XVII* (Girona, Ajuntament; Diputació, 1993).

Testimoni del cronista Jeroni de Real
Sobre aquesta celebració, el cronista Jeroni de Real (1592-1683), jurat en cap de la ciutat de Girona, va dir el següent: «A dos de febrer se feren les festes del naixement del Príncep de Espanya, anomenat Philip Pròspero, que nasqué a [...] de novembre de mil sis-cents cinquanta set, com no estaven units lo Capítol i Ciutat, no es feren juntes: lo Capítol las féu a la Seu, i la ciutat a Sant

>> Exemplar del full volander a la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural (Fons Amades).

Feliu». A més de Girona, també es van fer festes per tot el Principat. Va morir a Madrid el primer de novembre de 1661, quan encara no tenia quatre anys.

Aquest imprès, que pertanyia a la col·lecció privada del folklorista Joan Amades, era conegut, encara que no s'ha editat mai, que jo sàpiga, més enllà de la simple reproducció facsímil. Es conserva al Centre de la Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana de Barcelona. Vegeu l'article de Jan Grau i Nuxu Perpinyà, «Expedients G», a la revista *Gegants*, publicació trimestral d'imatgeria i patrimoni festiu (hivern de 2015, p. 19-22) i el llibre *Faràndula: Cinc-cents anys d'imatgeria festiva a Girona*, de Nuxu Perpinyà i Ramon Grau (Ajuntament de Girona, 2013, p. 72-73).

L'orla que enquadra el text sencer i el filet que separa les dues columnes, els usaven les impremtes de Gaspar Garrich i de Jeroni Palol de la nostra ciutat. S'han conservat exemplars de goigs amb aquestes mateixes sanefes.

Ben segur que es va imprimir a Girona, encara que, com sosté Enric Mirambell a la seva *Història de la impremta a la ciutat de Girona* (Ajuntament, 1988, p. 36), Gaspar Garrich va vendre el seu instrumental a un impressor de Barcelona. Els tipus d'impremta utilitzats per un impressor i l'altre coincideixen en aquest full anònim.

L'exercici de retòrica

Dintre del que és possible, regularitzo i modernitzo el text transcrit, que respecto fidelment. L'artifici retòric perquè la proclama s'entengués és més aviat pobre, té escassa qualitat, objectivament parlant. La composició és fluixa. La manera de dir de l'autor és intuïtiva i directa, desproveïda de qualitat poètica. La poesia senzilla i de circumstàncies era una bona eina, un gènere adequat per vehicular missatges d'interès a la col·lectivitat. El full està escrit en disset estrofes de tres versos heptasil·labs, en les quals el pri-

>> Coberta de La crònica de Jeroni de Real (1626-1683), que ofereix una panoràmica molt detallada de la vida a Girona.

>> Coberta del llibre Faràndula, de Nuxu Perpinyà i Ramon Grau.

mer queda lliure i rimen en consonant el segon vers i el tercer. Hi ha nombroses llicències poètiques. El primer vers, que és octosíl·lab, es podria rectificar així: «Per lo Príncep, per lo Rei». A la primera columna del text es realça la figura del rei que influïa en la psicologia col·lectiva, en el valor d'autoritat. El poble assimilava a la seva manera l'obra rebuda.

La segona columna del text ens explica que els gegants formaven parella. Gerió, que pren el nom del fundador mític de la ciutat, anava vestit a la morisca i amb roba vella, i sortia de l'armari on es guardava el bestiar municipal en comptades ocasions. Com a atribut d'autoritat, per fer-se respectar, portava un alfange, un sabre curt i corbat, amb tall a una sola banda i dos talls a la punta, que usaven els guerrers alarbs i d'altres pobles orientals. La tretzena estrofa ens diu que la seva arma era poderosa: «Jo no crio per espasa | de balca, una tendra fulla, | aquest alfange me orgulla». Hi ha un tipus de balca, una planta que es fa pels marges dels rius, de l'espècie *Sparganium erectum*, de fulla ampla que sembla una fulla de ganivet (en català rep el nom de *bova borda* o *espargani*, i en castellà, *espadana*). Ho deia en la seva magnitud d'ésser fabulós, d'alçada i força enormes, per deixar clar que anava ben armat per fer-se respectar. Com que llavors poca gent sabia llegir, i menys escriure, contemplo la possibilitat

que el text fos recitat per algú, amb música o sense, davant de l'auditori. «Llançó» seria un intensiu de llança. Sobre la moneda (un coure, estrofa III), llavors un ardit valia dos diners; un menut, un diner. Quan Gerió diu: «Me trauré lo fred dels peus» (estrofa XV), era potser una referència al mes de febrer. Van celebrar la proclamació durant l'hivern, entre fredors i boires.

A les estrofes XVI i XVII, enquadrades per una vinyeta especial, hi parla la *gigantessa*. No deixa de ser una sortida justa i enginyosa per donar-li veu pròpia. El marit pagava el sarau. Correu, salteu i danseu, ens diu la *gigantessa*!

DIU LO GEGANT

I

Per lo príncep i per lo rei
gastaré tot mon tresor,
encara que fos major.

II

Tota la mia ciutat
de Girona en alegries
passarà aquestos tres dies.

III

Per lo meu príncep servir
per mantenir llei i fe,
tot mon coure gastaré.

IV

Si voleu música o cant,
aquestes tres nits veniu,
que us convido al meu arxiu.

V

Qui per son príncep no mostra
alegria interior,
no li vol bé de son cor.

VI

Lo nostre príncep és nat,
si no el podem visitar,
podrem saltar i ballar.

VII

Per lo nostre príncep nat
devem mostrar alegria
amb focs i balls i cantoria.

VIII

Tot quant farem vindrà ser
en comparació baixesa
per saber honrar sa Altesa.

IX

Tot quant fas és de justícia
que lo bon vassall fer deu,
per amor del príncep seu.

X

Gerió està algun tant felló,
perquè tants anys ha servit
i no li fan nou vestit.

XI

De l'armari seré eixit
on me fan estar tancat,
gràcies fas al príncep nat.

XII

Ningú diga mal de mi,
que jur per lo gran Gerió
que passaré aquest llançó.

XIII

Jo no crio per espasa
de balca, una tendra fulla;
aquesta alfange me orgulla.

XIV

No temeu la fosca nit,
que tants focs i llums faran,
que sol i lluna seran.

XV

Amb salts balles i passades
cerco places i carrers meus
me treuré lo fred dels peus.

Diu la gigantessa

XVI

Veniu, dones gironines,
correu, salteu i danseu,
mon marit paga el sarau.

XVII

Mon marit és tan galant
que a les boniques convida
al sarau i a la sortida.